

Nevenka Korpič¹

Zgodovina babištva in zdravstvene nege na ormoškem območju do sredine 60. let 20. stoletja

Prispevek govori o bogati zgodovini babištva in zdravstvene nege na ormoškem območju, ki sta skozi zgodovino doživljali številne spremembe. Predstavljeni so pomembni dogodki, področja in posamezniki, ki so do sredine 60. let prejšnjega stoletja sooblikovali in delovali na področju zdravstvene nege.

Ključne besede: babištvo, zdravstvena nega, Ormož, dr. Majerič, bolnica

Tudi v Ormožu so v preteklih stoletjih skrbeli za zdravstveno oskrbo meščanov tako, kot je to bilo običajno po drugih mestih na Štajerskem. Ormož je imel zaradi obmejne in prehodne lege mesta posebno veljavo. Mesto je dajalo meščanom zaščito, v srednjem veku pa so se že pojavili prvi poklici. Za zdravje v mestu je skrbel ranocelnik – wundarzt, »zdravstvena oskrba« okoliškega kmečkega vaškega prebivalstva pa je bila prepuščena kakšnemu domačemu ranocelniku ali zeliščarici.²

Epidemija kuge je prizadela mesto leta 1692, o čemer govorita dopisa, ohranjena v ptujskem arhivu.³ Med letoma 1721–1723 je v Ormožu npr. delal Janez Boštjan Zechl, »skušen ranocelnik« in mestni sodnik.⁴ Njegova naloga je bila med drugim sekcija/seciranje trupel za sodne potrebe. Manjše zdravstvene posege so opravljali tudi brivci, npr. puščali so kri, oskrbovali zunanje rane, zlome rok in nog, šivanje ran, puljenje zob. Podobno so delali tudi padarji.⁵ Največ škode so naredili goljufivi mazači, fušarji, prodajalci »čudežnih« zdravil in strupov, ki so se pojavljali in delovali po sejmi.⁶

Ubožni špital v Ormožu

Velja za najstarejšo socialno-zdravstveno

ustanovo v mestu.⁷ Čeprav se v listini omenja že leta 1420, pa ga je uradno ustanovil Luka Szekely 10. julija 1673. leta. Namenjen je bil oskrbi revnih in bolnih someščanov. V špital je bil lahko sprejet le tisti, ki je bil 10 let v okraju in je bil star in potreben pomoči. Sprejeli pa so tudi otroke brez staršev. Špitalski mojster je moral bolne večkrat obiskati in spremljati njihovo moralno in zdravstveno stanje ter jim nuditi potrebno pomoč. Za delovanje špitala sta skrbela mesto in gosposčina. Zdravstveno oskrbo za reveže sta v špitalu opravljala kirurg ali padar. Ta je enkrat letno brezplačno pregledal berače in reveže. V začetku 19. stoletja so začeli sistematično zbirati podatke s področja sanitarno-zdravstvenih razmer za območje celotne dežele.

Babiška služba

Podatke o ormoških babicah imamo že iz druge polovice 18. stoletja.⁹ Okrožni urad Maribor je z dopisom leta 1777 obvestil ormoško mestno občino, da morajo vsa mesta, ki še nimajo nastavljene izkušene babice, le-to nastaviti v roku dveh mesecev. Če mestu to ne ustreza, smejo poslati na šolanje v Gradec kakšno kandidatko. Odgovor mestne občine se je glasil, da je Ormož

¹ Nevenka Korpič, kustosinja etnologinja, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož.

² Ormož skozi stoletja V., str. 258.

³ Prav tam., str. 259.

⁴ Prav tam., str. 259.

⁵ Prav tam., str. 260.

⁶ Prav tam., str. 262.

⁷ Prav tam., str. 262.

revno mesto, ki je bolj podobno večji vasi in si ne bo moglo privoščiti šolane babice. To so navedli kot razlog za to, da kakšne že izšolane babice v okraju nimajo, obenem pa so poudarili, da bo zaradi narave dela nujno, da bo babica znala govoriti slovenski jezik, ki ga uporabljajo domačini. Zapisali so tudi, da si mesto sploh ne more predstavljati, kje naj dobi pošteno plačo za nastavitve izšolane babice. Izmikanje mestne oblasti ni kaj dosti pomagalo, saj so kmalu zatem babico morali nastaviti.

V Medicinsko-topografskem statističnem popisu ormoškega območja iz leta 1842 so med drugim spodaj navedeni podatki o babicah v okrajih Velika Nedelja in Ormož.⁸

»Okraj Ormož:⁹

V okraju delajo tri babice, kljub velikosti okraja je ena preveč glede na to, da so v bližnjem okolišu trije »izprašani porodničarji«.

Terezija Hofer je leta 1809 diplomirala v Gradcu, stanuje v mestu Ormož in je dejansko okrajna babica. Iz okrajne blagajne dobiva za delo 40 goldinarjev. Ženske so z njenim delom zadovoljne. Jožefa Hartman je diplomirala v Gradcu leta 1822, stanuje pri Sv. Miklavžu. Preživlja se z lastnim zaslužkom in do sedaj se ljudje nad njenim delom niso nikoli pritožili.

Prav tako v Središču ni bila od države nastavljena Marija Kolerič, zato ne prejema nobene denarne podpore niti od okraja niti od trške občine Središče, ampak je njen zaslužek odvisen od njenega dobrega dela.«

»Okraj Velika Nedelja:¹⁰

V tem okraju delajo tri babice. Glede na velikost okraja je prav gotovo ena babica preveč, saj jo iz hribovskih predelov niti ne pokličejo k porodu.

Povsem dovolj bi bili že dve, da bi pokrili potrebe v vseh vaseh. Predvsem zaradi oddaljenosti krajevnega kirurga od vasi in gradu Velika Nedelja, nezaupanja do njegovega dela in prezaposlenosti kirurga iz sosednjega Ormoža pa imajo tako vse tri dovolj dela.

Naziv okrajne babice ima Rozalija Rekuszag iz Cvetkovcev, ki je diplomirala v Gradcu. Za delo prejema iz okrajne blagajne le 12 goldinarjev. Marija Brenholz iz Savcev je diplomirala v Mariboru, Uršula Haiser je diplomirala v Gradcu, toda po njo pridejo le v skrajni sili, saj je bilo že več pritožb na njen slab odnos do ljudi.«O srediških babicah piše Fran Kovačič v kroniki Trga Središče, kjer navaja:¹¹

»Poleg zdravnika je za zdravstveno stanje ljudstva velike važnosti babica za porode. Tudi v tem oziru je vlada Jožefa II. marsikaj zboljšala. Zaukazala je, da se morajo babice zadostno poučiti, kako treba pomagati pri porodih, in je silila na to, da se le izkušene babice smejo klicati na pomoč. 10. junija 1781 je vlada izdala pouk za babice pri krščevanju. Seveda so vladine naredbe zadele na mnogoteri odpor med ljudstvom; iz različnih vzrokov niso imele matere pravega zaupanja do »izkušanih« babic in še do današnjega dne se niso mogle povsod uveljavljati.

L. 1978 je okrožna oblast brezpogojno zahtevala, da se v Središču mora nastaviti izkušena babica, vsled tega je ormoška gosposka 20. januarja i. l. naročila, naj magistrat izbere primerno žensko, da gre k poučnemu tečaju v Maribor, najboljše takšno, ki že ima v tem kaj prakse.

Magistrat je poslal neko Heleno Dečko, a ker je ta bila že prestara, jo je ormoški oskrbnik poslal domu in naročil magistratu, da takoj, še isti dan, pošlje drugo sposobno osebo, ako bi pa to zamudil, ji bo pozneje moral sam plačati vožnjo v Maribor.

⁸ Ormož skozi stoletja V., str. 264–266.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prav tam., str. 266.

¹¹ Trg Središče, str. 192.

Središki magistrat se ni zmenil za to. 9. februarja 1798 je morala ormoška gosposka znovič ostro podregati in je poslala na občinske stroške posebnega sla, ki je ostal tako dolgo v Središču, da so določili sposobno žensko za tečaj. Končno je 11. februarja ormoška gosposka »vzela na znanje«, da je za to določena Kata Kralj (Krelius). Ker so zamudili priliko, s katero bi se bila lahko peljala iz Ormoža, so jo morali na svoje stroške peljati v Maribor in ji dati potrebne novce za potrošek. Imenovana Dečko je vkljub temu še naprej pomagala pri porodih, vsled česar je ormoška oblast naročila magistratu 18. julija 1798, da ji to prepove in pazi, da bodo matere klicale le »izkušano babico« Kralj. Dne 23. septembra i. l. naroča magistratu, da izkušani babici poskrbi stanovanje, in zopet opozarja, da nobena neizkušena babica ne sme izvrševati tega posla. Naslednja leta je tedaj imel trg »izkušano babico«, ki je imela prosto stanovanje v trški hiši št. 142 (sedaj št. 1). Opravila pa ni imela ta babica skoraj nikakršnega. Da pri središkem magistratu niso bili ravno posebno natančni v tem oziru, spričuje karanje od strani graščinske gospode. Tako je 18. julija 1798 bilo prepovedano jemati druge babice kakor le izkušane, a magistrat se ni zmenil za to in je pustil še nadalje »neizkušano« babico Heleno Dečko opravljati svoj posel, vsled česar pravi graščinski dopis z dne 22. septembra 1798, da je doslej sicer že bila znana neposlušnost središkega magistrata, a so mu zaupali vsaj v tem, kar se tiče javnega blagra, a sedaj se je pokazalo, da i tu ima le ime magistrata, v resnici pa nič ne dela. Tudi drugače je imela ta babica vsakovrstne sitnosti. 7. maja 1802 naznanja ormoška sodnija, da se je babica Katarina »Kreljusin« pritožila in šumar središki je to potrdil, da ji je Ana Borko na svoji (Borkovičini) hiši, ki ji je odkazana za stanovanje, snela vsa okna in vrata, tako da s svojimi otroki ne more od mraza obstati v hiši, zato se naroča magistratu pod najostrejšo odgovornostjo, da

takoj na stroške zatoženke popravi vse, kakor je bilo prej, Ano Borko pa se takoj zapre in obsodi, obsodbo pa odpošlje v Ormož, obenem z zagovorom, zakaj ni takoj preiskoval pritožbe tožiteljice in ji pomagal.

Kako je magistrat izpolnil to povelje, ni znano. Vsekakor je bila ta babica zelo nepriljubljena. Proti njej so se l. 1802 pritožili tržani Nikolaj Kočevar, Jože Jakl, Jakob Plepelec, Filip Antolič, Miha Poljanec. Obravnava je bila napovedana 6. julija i. l. v ormoški graščini. Predmet tožbe ni razveden iz dotičnih listin, bržkone je ženska imela precej hud jezik. Marko Kralj (Krelius), njen mož, je pa junija 1802 tožil Marijo Borko in njenega sina Jakoba, da sta grdo ravnala (Mißhandlung) z njegovo ženo. Obravnava je bila napovedana 22. junija. Izid ni znan.

Opravila torej ta »izkušana babica« ni imela veliko, matere so rajši klicale svoje navadne babice, katerih so bile vajene. Sicer pa mrtvaške knjige tistega časa ne zaznamujejo ravno veliko nesrečnih porodov, ki bi se končali s smrtjo. Po eden tak slučaj je zaznamovan l. 1729, 1737, 1741, 1755, 1758, 1761, 1764, 1765, 1768, 1769, dva slučaja 1788, dva slučaja 1790, 1805 trije slučaji.

Do l. 1825 babice niso zaznamovane v krstnih knjigah, a l. 1825 je zaznamovanih kar 9 babic, torej je na 7 mater po priliki prišla to leto po ena babica, ker je l. 1825 bilo 65 porodov. Šele od l. 1839 se v krstnih knjigah redno zaznamuje, je li babica izkušena ali ne.

Od l. 1839 do 1900 se nahajajo v krstnih knjigah naslednje izkušene babice: Liza Zorec (1839), Marija Kolarič (1839), Agata Žabnek (1841), Marija Rakuša, Liza Zobovič (1856), Ana Masten (1867), Ivana Hoffer, pozneje omožena Hanželič (na Grabah, 1868), Ana Horvat (1886, pozneje omožena Zollenstein), Liza Glavnik (1894), Katarina Lesnikar (1894, v Trnovcih v macinski župniji).

Babiška diploma Jozephe Wallner z medicinsko kirurškega liceja v Gradcu, 10. april 1815.
Original hrani: ZAP, Zbirka listin, št. 195.

Po l. 1830 se število babic zmanjšuje, »izkušane babice« polagoma prevladujejo, okoli l. 1856 že v večini slučajev pomagajo »izkušane« babice, novejši čas so »neizkušane« tako redke, kakor so bile pred 100 leti »izkušane«.

Še sredi prejšnjega stoletja so imele ženske na ormoškem podeželju veliko otrok. Predvsem pri revnih družinah niso bili zmeraj veseli novega družinskega člana, še posebej, če je bil pri hiši že kakšen otrok. V takih primerih se je ženska odločila za skrivni splav, čeprav je ta veljal za smrtni greh. Ko je ženska šla roditi, so rekli, da gre v Rim. Porodnici je pri porodu pomagala babica, po katero je šel po navadi mož. V mestu in v okolici Ormoža so bile izkušene in celo diplomirane babice že v stari Jugoslaviji, ki so imele na hiši tablo z napisom. Znale starejše ormoške diplomirane babice pred drugo svetovno vojno so bile: Kuharičeva, Polakova, Majcenova pri Tomažu, Jožica Radoš za zahodni del ormoške

občine in Marija Zadravec za vzhodni del Ormoža, za Ivanjkovce, Loperšice in Pavlovce. Zelo znana babica na ormoškem območju pa je bila v drugi polovici 20. stoletja tudi Marija Caf iz Ivanjkovcev. Leta 1910 so v srediških krstnih knjigah navedene naslednje babice:¹² Helena Škorjanec, Elizabeta Glavnik,¹³ Katarina Glavnik,¹⁴ Marija Bezjak, Marija Vesenjak, Helena Mlinarič, Marija Lašič in Ana Ivanuša. V tridesetih letih prejšnjega stoletja je babištvo prevzela domačinka Otilija Lah, poročena Ožek (1887–1969). Babiški poklic je opravljala do upokojitve (decembra 1960), ko jo je zamenjala Kristina Čavničar (roj. 1932), poročena Janežič, iz Grab. To je bila zadnja klasična babica v središki župniji, ki je delala še po letu 1970. Zadnja leta pred upokojitvijo je opravljala patronažno službo po domovih. Najbolj znana ormoška babica je bila Jožica Radoš, ki jo starejši Ormožani pomnijo kot Radoševo babico, za svoje najdražje je bila to njihova mamika. Poklic babice je opravljala 40 let, od leta 1932 do leta 1972. Po končanem

¹² Središče ob Dravi. Kronika 1910–2010, str. 539.

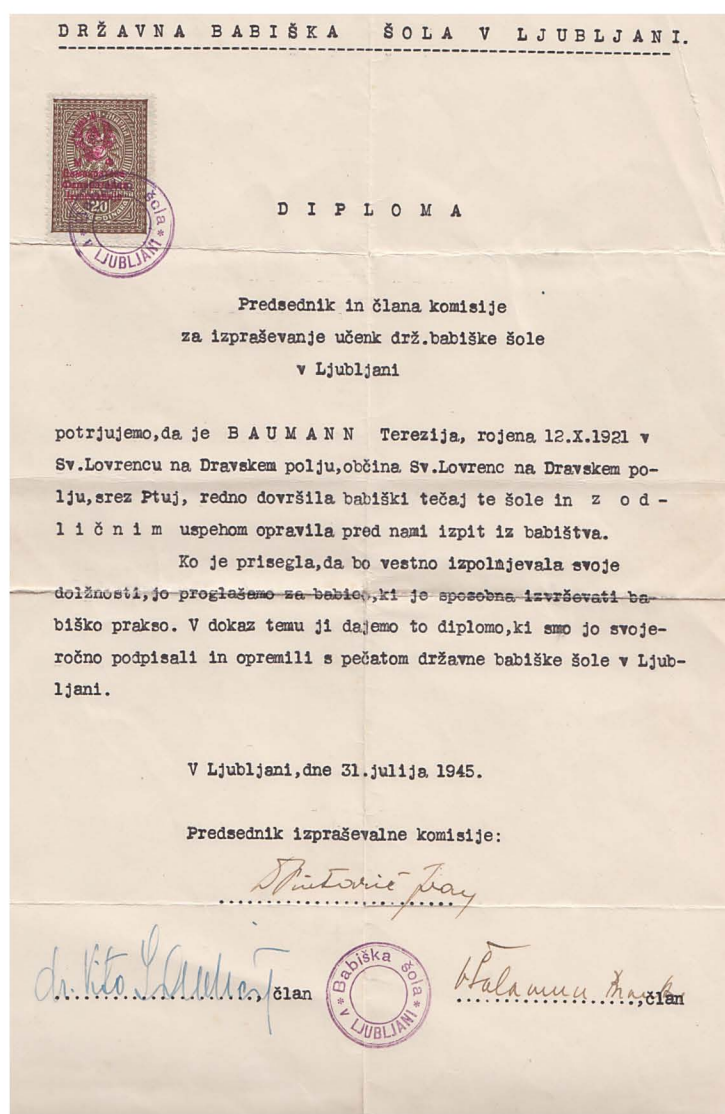
¹³ Elizabeta Glavnik: rojena Kunst v Obrežu leta 1866, umrla leta 1935, po domače Vračovka. Bila je preizkušena babica. Z babištvom se je ukvarjala še v visoki starosti.

¹⁴ Katarina Glavnik: rojena Ploh leta 1866 v Središču, umrla leta 1952, po domače Kupčekova.

Bila je preizkušena babica. Še po prvi svetovni vojni sta pri porodih pomagali obe, Vračovka in Kupčekovica.

šolanju je bila najprej zaposlena v mariborski bolnišnici. Po opravljeni praksi je dobila prvo zaposlitev kot babica za območja Gorišnice, Cvetkovcev in Velike Nedelje. Med drugo vojno je bila njena družina izseljena na Hrvaško. V tem

času je opravljala babiško službo v Zlataru v hrvaškem Zagorju in Krapini. Po drugi svetovni vojni pa se je z družino ponovno vrnila in stalno naselila v Ormožu in se tukaj tudi zaposlila kot terenska babica.¹⁵

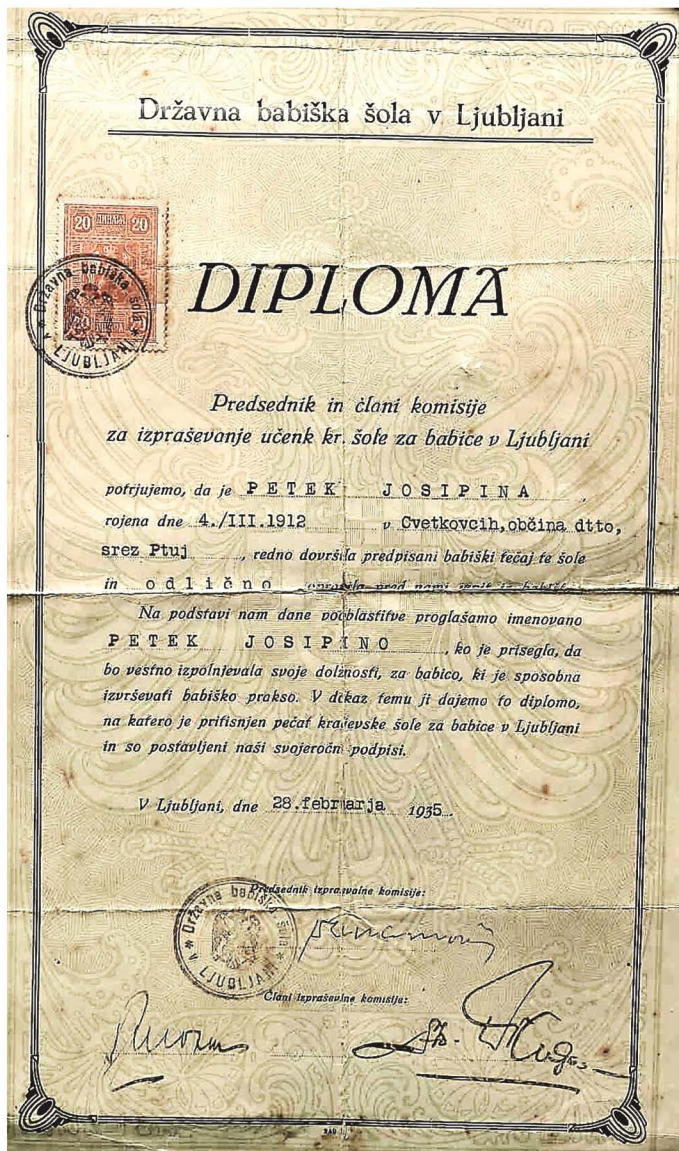

Babiška diploma Državne babiške šole v Ljubljani iz leta 1945. Hrani: PMPO, enota Ormož.

Poporodno usposabljanje v Državni babiški šoli v Ljubljani leta 1932. Jožica Petek prva z leve. Foto hrani družina Granduč, Ormož.

¹⁵ Neznano o znanih, 2018.

Zapiski Josipine Petek (por. Radoš) iz Državne babiške šole v Ljubljani iz leta 1934, ter diploma o uspešno opravljenem šolanju na tej šoli leta 1935. Hrani: družina Granduč, Ormož.

Medicinski pribor za terensko babico. Iz zapuščine Radoševe babice. Hrani: družina Granduč, Ormož.

Kot danes je bila tudi takrat skrb babic za ženske v nosečnosti, med porodom in v poporodnem obdobju. Glavno delo babice je bila pomoč v času nosečnosti in pri porodu, po porodu pa skrb za novorojenčka in porodnico. V kmečkih družinah

so bile razmere za porodnice do sredine 60. let 20. stoletja zelo slabe. Takrat ženskam še na misel ni prišlo, da bi šle roditi v bolnišnico. Bil je drugačen čas, saj so ženske rojevale in trpele doma. Babice so potrebovale veliko časa, da so se prebile do oddaljenih kmetij. Po terenu so hodile peš ali se vozile s kolesom, tudi z vozom so se kdaj pripeljali po njih, ne glede na vremenske razmere, tudi pozimi in po snegu. Ceste so bile slabe, veliko je bilo blatnih klancev, po okoliških hribih pa je bilo veliko revščine. Drugače je bilo na ravninskem delu, kjer so bile večje kmetije in so kmetje kar dostojno živeli. Na avto pa niti pomisliti niso smele, saj teh sprva še ni bilo, pa tudi po letu 1960 jih je bilo zelo malo; asfaltiranih cest tudi ni bilo. Tudi alkoholizma ni manjkalo.

Nosečnice so po potrebi prihajale na preglede kar peš domov, npr. k Radoševi babici v Ormož. Pri porodu je bila v veliki meri uspešnost poroda odvisna od babice same, saj je bila prisotna samo babica, brez zdravnika. Očetje pri porodu niso prisostvovali, ampak so čakali v sosednji sobi. Domači so pomagali babici pri porodu na različne načine, npr. segreli so ji vodo, prinesli brisače, kakšne pripomočke ipd. To je bil čas, ko so ženske povprečno rodile tri do štiri otroke, nekatere pa tudi sedem, osem ali celo več otrok. Hudo je bilo v družinah, kjer sta se poročila hlapec in dekla, saj je bila njuna družina povsem odvisna od gospodarjev.

Zelo dolgo babice za svoje delo niso dobivale plačila in so pomagale zastonj. Plačila so bila odvisna od usmiljenja družine, ki so jim podarile npr. jajca, kruh, kakšno kokoš ipd. Babice so bile prisotne tudi pri obredu prvega kopanja novorojenčka. Primarno pa so spremljale in skrbele za otrokovo zdravje v prvih dneh in tednih njegovega življenja.

Babice so pri svojem delu uporabljale različne instrumente, npr. škarje, kateter (s katerim so dojenčku iz pljuč potegnili sluz, če jo je imel), rokavice, pincete, lizol (tekočino za razkuževanje), metrski trakec (za merjenje dojenčkove velikosti), tehtnico za tehtanje novorojenčka ipd. Vse skupaj so imele pospravljeno in pripravljeno v veliki črni torbi. Kadar so se odpravile na teren, so od doma nosile vse, od rjuh, plenic in najnujnejše opreme za novorojenčke, saj niso nikoli vedele, kakšne bodo razmere v hiši, kamor so jih poklicali. Ob poklicu babice so morale nehote opravljati še delo socialne delavke. Bili so primeri, ko so morale iz svoje shrambe kaj vzeti, da so lahko po porodu porodnici ponudile vsaj toplo juho. Do začetka 70. let so bili splavi prepovedani. Na skrivaj so jih opravljale »vaške mazačke« z raznimi zvarki ali s tehničnimi pripomočki. Zaradi nestrokovno

opravljenega splava je pogosto nastopila zastrupitev, posledično tudi smrt. Zaradi velikega števila abortusov v takratnem času so se ormoške babice usmerile v družinsko svetovanje o zaščiti pred nezaželeno nosečnostjo. To je bila ena težjih nalog zanje in za družino. Prizadevale so si za individualno obravnavo oskrbovanca in skrb za njegovo telesno, duševno, socialno in duhovno počutje.

Sredi šestdesetih let so začele ženske iz ormoškega območja vse pogosteje rojevati v bolnici, babice so začele opravljati patronažno službo in skrbeti za novorojenčke po prihodu iz bolnišnice. Ustanavljati so začeli tudi posvetovalnice za žene in otroke, kjer so dodatno delale tudi medicinske sestre in babice s terena. Postopoma pa so dobivale tudi pomembno vlogo v zdravstveni vzgoji žensk, njihovih družin in širše skupnosti.

Ormoške babice so bile svojemu delu iskreno in globoko predane. Z vsakodnevnim neposrednim terenskim delom s porodnicami, z otroki in s svojci so prispevale k večji kakovosti, prepoznavnosti in krepitvi vloge zdravstvene nege na širšem ormoškem območju.

Središka babica Otilija Novak drži v naročju dojenčka. Središče ob Dravi, v 40. letih 20. stoletja. Hrani: družina Ožek, Ormož.

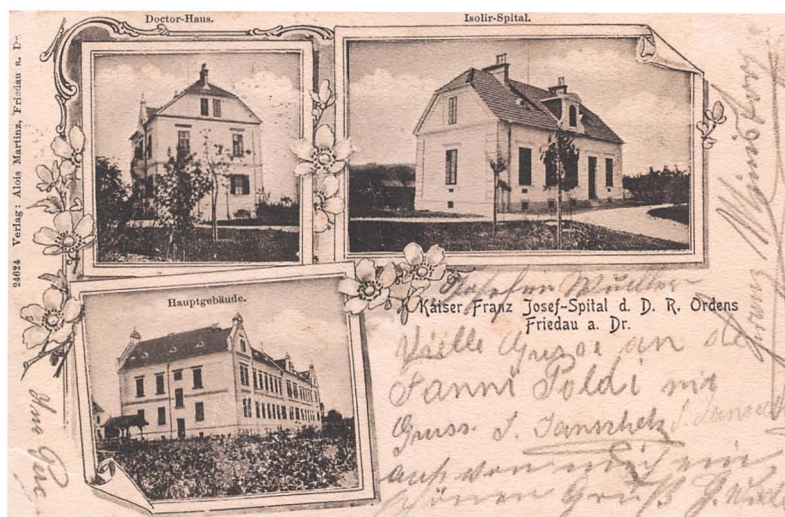
Sestre križniškega reda v ormoški bolnišnici

V Sloveniji je bila leta 1899 ustanovljena redovna bolnišnica v Ormožu, ki stoji na zahodnem robu mesta Ormož. Zgradil jo je nemški viteški križniški red. O tem priča še zmeraj ohranjena marmorna plošča, pritrjena ob vhodu v bolnišnično kapelico, s slovenskim napisom »Trpečemu človeštvu postavil nemški križniški red«. Od ustanovitve pa do leta 1948 je delovala kot splošna bolnišnica, upravljal jo je križniški red s pravico javnosti. Bolnišnica je začela delovati 2. decembra 1898. Njeno svečano odprtje je bilo na praznik sv. Jurija, 24. aprila 1899. Bolnišnico je zgradil nemški viteški red na čast in proslavo 50-letnega vladarskega jubileja cesarja Franca Jožefa I., bolnišnica se je tudi poimenovala po njem kot Bolnišnica cesarja Franca Jožefa. V njej so delovale redovnice križniškega reda, ki so zaradi svoje humanosti in žrtvovanja postale pojem humanosti med ljudstvom. Veliko bolnikov je prihajalo zaradi kirurških posegov. V takrat ustanovljeni splošni bolnišnici, ki je veljala za eno izmed najlepših tega reda, so bili kirurški, interni, ginekološki in ortopedski oddelek ter splošna ambulanta, po letu 1945 pa tudi porodnišnica. V njej je bilo okrog 40 porodov mesečno. Ob ustanovitvi je ormoška bolnišnica veljala z 32 posteljami za eno izmed najsodobnejših redovnih bolnic. Število postelj se je povečalo s 35 na 54. Letno nego in zdravniško pomoč je prejelo nad 1000 bolnikov. V tem času je dvignil bolnišnico na

zavidljivo raven kirurg izrednega znanja in sposobnosti dr. Anton Hrovat. Bil je eden prvih kirurgov na svetu, ki je operiral nepretrgoma vsakodnevno od šestih zjutraj do dveh popoldan. Pri njem so iskali pomoč bolniki iz širšega območja. Bolnišnica je bila sodobno opremljena in dobro založena z medicinskimi pripomočki. Leta 1928 je dobila RTG aparat in izolirnico.¹⁶ Nego bolnikov je prevzelo sedem redovnic iz matične hiše v Brežah. Usmiljene sestre križniškega reda so bile zaslužne za sloves bolnišnice, ki je veljala za vzorno urejeno ustanovo, same pa so postale pojem humanosti med ljudmi. Ko je bila leta 1899 v ormoški župniji ustanovljena redovna bolnišnica, so sestre križniškega reda prišle v naše kraje. V skupnosti križniškega reda so sestre od začetka delovale predvsem kot neutrudne strežnice bolnikom.¹⁷ Obiskovale so tečaje za nego bolnikov in druge šole. V bolnišnici so delale kot neutrudne strežnice in bolničarke, hkrati pa so negovale bolnike po domovih. Letno je nego in zdravniško pomoč prejelo nad 1000 bolnikov. Usmiljene sestre so delovale pod vodstvom glavne sestre Jožefe in razen dela z bolnimi so skrbele za gospodarjenje, v ta namen so kupile dve hiši s pripadajočim zemljiščem. Potreba po vedno večjem številu sester za delo v bolnišnici je narekovala sklep generalnega svetega reda, da se za sestre in vzgojo redovnega naraščaja poleg bolnice sezida še sestrski dom.

¹⁶ Zgodovina Psihiatrične bolnišnice Ormož, str. 162.

¹⁷ Skupnost sester je v srednjem veku zaradi nesrečnih okoliščin propadla, sredi 19. stoletja, leta 1842, pa jih je veliki mojster reda spet ustanovil na Tirolskem. Leta 1918 je bila ustanovljena samostojna sestrska provinca tudi v Ormožu, a že veliko pred tem so bile sestre nepogrešljive pri pomoči v redovni bolnišnici v Ormožu, ki je bila ustanovljena leta 1899. Med obema vojnoma je bilo sester veliko, ustanovljenih je bilo več postojank po Sloveniji, patrom križnikom so pomagale pri socialnem in karitativnem delu. Leta 1948 pa je državna oblast tudi njim odvzela premoženje in jim prepovedala delati v redovni obleki. Imamo podatek, da je leta 1951 kar 61 sester križniškega reda delalo v civilni obleki v javni upravi. Smele so sicer živeti po svojih pravilih, a v civilni obleki. To pomeni, da kot redovnice nikoli niso nastopile v javnosti. Posebno boleče je bilo zanje to, da so ostale brez svojega redovnega doma. Šele leta 1961 so s svojimi prihranki kupile hišo v Ljutomeru na Trgu Jakoba Babiča 3 in si uredile možnost za skupno življenje; prva predstojnica je takrat postala s. Elizabeta Dobrun. Pozneje je dolga leta vodila skupnost s. Lavrencija Pignar, od leta 2000 s. Mirjam Belaj. Postojanka je postala provincialna hiša, pozneje se ji je pridružila še hiša na Ptuj in v Ormožu. Od leta 2010 so bile sestre prisotne samo še v Ljutomeru.

Ormoška bolnišnica. Razglednica, zač. 20. stoletja. Hrani: PMPO, enota Ormož.

Med obema vojnama je želela jugoslovanska oblast bolnico poddržaviti, zato je red leta 1918 v Ormožu ustanovil samostojno sestrsko provinco za Slovenijo, ki si je kmalu pridobila dovolj mladih slovenskih sester. Sredi dvajsetih let 20. stoletja je red sklenil urediti socialno skrbstvo, zato je nastala leta 1925 sestrsko postojanka v komendi Velika Nedelja, dve leti pozneje pa so še v Muretincih ustanovili dom za ostarele, kjer so sestre skrbele za varovance.

Postojanke so se po večini vzdrževale same, le bolnica v Ormožu je potrebovala večjo podporo od reda, čeprav so sestre veliko postorile s povečanjem lastne ekonomije. Ko jo je ob koncu druge svetovne vojne okupator hotel porušiti, so jo s pasivnim odporom, saj niso hotele zapustiti bolnišnice, tudi rešile. Znan ormoški zdravnik v takratnem času je bil dr. Čarf.

Konec aprila 1948 je vlada Ljudske republike Slovenije Splošno bolnišnico v Ormožu zaprla, jo preuredila in preimenovala v Bolnišnico za TBC in pljučne bolezni. Bolnišnica je bila opremljena s takrat najsodobnejšimi sredstvi za zdravljenje pljučnih bolezni. Imela je tudi zobno ambulanto in organizirano delovno terapijo. Bolniki so se v času zdravljenja učili raznih obrti, zlasti pletarstva in šiviljstva. Njihove izdelke pa so prodajale razne ormoške trgovine. Usmiljene sestre so se po mnogih letih dela v bolnišnici

razšle, zaposlovati pa so začeli medicinsko osebje. Takratnega zdravnika dr. Karla Praunseisa so premestili v ptujsko bolnišnico. Na pobudo Sekretariata za zdravstvo je bila bolnišnica po ukinitvi TBC preusmerjena v psihiatrično bolnišnico. 1. oktobra 1966 je bil ustanovljen psihiatrični oddelek kot sestavni del ptujske bolnišnice. Namen bolnišnice je bil, da nudi psihiatrično oskrbo in zdravljenje prebivalcem ožjega ormoškega in

ptujskega območja, dela bistriškega in gornjeradgonskega območja, Ljutomera z okolico in Prekmurja. Na področju zdravstvene nege so zaposlili zaposlene medicinske sestre in bolničarke, ki so na področju svojega dela dosledno sledile temeljnim načelom, to je strokovnosti, humanosti, moralnosti in etičnosti. V ospredje svojega dela so postavile pacienta, ki je enkrat in neponovljiv v času in prostoru in zato v skupini najvišjih vrednot njihovega vrednostnega sistema. Osrednja vrednota medicinske sestre je torej postala skrb za sočloveka.

Leta 1979 je prišlo do združitve ptujsko-ormoškega zdravstva v Zdravstveni center Ptuj-Ormož, TOZD Psihiatrični oddelek. 10. marca 1988 je dobil ime Zdravstveni center dr. Jožeta Potrča Ormož-Ptuj, TOZD Psihatrija Ormož. Začetek samostojnosti ormoške bolnišnice in izločitev TOZD-a iz ZC sta se začela s 27. septembrom 1990, ko je nastala Psihiatrična bolnišnica Ormož, ki so jo 10. aprila 1996 organizirali v skladu z Zakonom o javnih zavodih v Javni zavod Psihiatrična bolnišnica Ormož. Med leti 1964 in 1975 je bila glavna sestra bolnišnice Teodora Čič, višja medicinska sestra, (na dan 1. 10. 1966 je bilo zaposlenih 11 srednjih medicinskih sester in 5 bolničarjev), od leta 1975 je to delo prevzela Majda Keček, višja medicinska sestra,

dipl. org. dela (na dan 30. 9. 1999 je bilo zaposlenih 7 višjih medicinskih sester s takratnim podiplomskim dvosemestrskim študijem, 33 srednjih medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov, 4 pripravniki, tehniki zdravstvene nege). Medicinske sestre so sodelovale kot članice v zdravstvenih timih. Na področju ZN so začeli uvajati procesne metode dela, ki je bila dokončno vpeljana leta 1996. Tako se je začel uvajati sistematičen in celostni pristop k pacientu, delo medicinskih sester pa je postalo dokumentirano. Zaposleni so bili medicinske sestre in zdravstveni tehniki, odgovorne medicinske sestre so imele opravljen takratni podiplomski tečaj ali specializacijo. Majda Keček je bila leta 1993 imenovana za namestnico direktorja za poslovne zadeve, v obdobju med leti 2001 in 2017 pa je opravljala delo direktorice zavoda.¹⁸ Oktobra 2009 je delovno mesto pomočnice direktorice za področje ZN prevzela Majda Horvat, univ. dipl. org. To obdobje zaznamujejo aktivnosti na področju razvoja sistema vodenja kakovosti v zavodu ter implementacija organizacijskih in strokovnih standardov. Januarja leta 2019 je njeno delo prevzela Ksenija Pirš.¹⁹

Sanatorij Dr. Majeriča

Leta 1927 je dr. Otmar Majerič v Ormožu ustanovil sanatorij za zdravljenje revmatičnih bolnikov z visokofrekvenčnimi žarki, ki je imel mednarodni

sloves. Pri svojem delu je uporabljal metodo »knajpanja«²⁰ po zdravniku dr. Kneippu in posebno metodo »oživljanja celic« po dr. Zeileisu iz Gallspacha, imenovano tudi »zeileisova metoda«.²¹ V sanatoriju je imel aparat s 450 tisoč volti napetosti, ki je bil izdelan po načrtih slavnega zdravilišča v Gallspachu.²² Z metodo, ki je temeljila na visokofrekvenčnem elektromagnetnem polju, je zdravil kronična obolenja, predvsem revmatska in išias. Z visokofrekvenčnimi žarki pa je zdravil tudi arteriosklerozo, bolezni želodca in živcev, motnje menstruacije in vse ženske bolezni, glavobol. Za dame je uvedel metodo, ki jim je z električno masažo oblikovala telo in mišice, jih krepila in izboljševala odpornost proti boleznim.

Za delovanje sanatorija je v Ormožu kupil pritlično hišo čevljarja Jurija Čurina (št. 56), nekdanj last zdravnika dr. Antona Žižka, ter jo zaradi potreb delovanja sanatorija nadzidal za eno nadstropje.²³ K omenjeni hiši je prizidal še eno hišo (št. 61). V zgornjem delu nove hiše so bili nameščeni stanovanjski prostori, v pritličju pa elektroterapija oziroma ordinacija. Hišo svojega očeta čevljarja Majeriča, ki je stala nasproti (št. 58), je preuredil v gostilniške prostore, kavarno in bar. V vse tri hiše je kot prvi napeljal vodovod, saj ga do takrat v mestu ni imel še nihče.²⁴

¹⁸ Pred tem je bil dolgoletni direktor ormoške psihiatrične bolnišnice dr. Marjan Pregl, ki je bil zaslužen tudi za samostojnost ormoške bolnišnice in pri katerem je bila gospa Majda Keček glavna sestra.

¹⁹ <https://www.pb-ormoz.si/zdravstvena-nega>, pridobljeno februar 2020.

²⁰ Pri metodi knajpanja gre za menjavanje tople in mrzle vode, pri čemer utrjujemo telo in tudi duha. S tem spodbudimo vegetativni živčni sistem, sprostijo se mišice, telo pa znova najde svoje ravnotežje.

Postopek večinoma opravimo kot hojo po manjših bazenčkih, globokih do kolen. Topli bazen ima praviloma temperaturo od 36 do 38 °C, hladni pa okoli 15 °C. V topli vodi naj bi se zadržali dlje kot v mrzli, in sicer okoli pet do deset minut, v mrzli pa okoli pet do 30 sekund. Terapija se vedno začne v topli vodi, nato se nadaljuje v hladni. Postopek izmenjavanja tople in mrzle vode je priporočljivo ponoviti največ dvakrat do trikrat.

Spletni vir: <https://elle.metropolitan.si/lifestyle/telo-in-duh/lepi-in-zdravi-po-kneippu/>

²¹ Zeileis je bil ljudski zdravnik, ki je deloval v zdravilišču avstrijskega mesteca Gallspach, kjer se je mudil in deloval dr. Otmar Majerič kot Zeileisov asistent. Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 666.

²² Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 666.

²³ Dr. Anton Žižek se je rodil 17. januarja 1845 pri Sv. Antonu v Slovenskih goricah. Kdaj je prišel v Ormož za zdravnika, ne vemo, je pa tukaj ostal v zdravniški službi do leta 1889, ko se je preselil v Vojnik. Leta 1907 se je vrnil v Ormož in tu opravljal zdravniško prakso do svoje smrti leta 1921. Zgodovinski arhiv Ptuj, Kronika mesta Ormoža, str. 29.

²⁴ Nemanič, str. 285.

Preprosti ljudje so sanatorij imenovali tudi nekakšen »Lurd«,²⁵ saj je na mestu Majeričevega sanatorija nekoč stala frančiškanska cerkev, ki je bila del frančiškanskega samostana.²⁶ Sanatorij je razpolagal z 20 lepo urejenimi sobami, obiskovalcem pa je nudil izbrano hrano ter »cenen penzion, tako da omogoča poset in zdravljenje tudi manj premožnim slojem«.²⁷

Postopek zdravljenja je bil sestavljen iz 4 glavnih delov:²⁸

- prehrana (dieta), sončenje in telovadba,
- UV-obsevanja,
- kopeli rok ali/in rok: imeli so poseben stol z banjicami iz porcelana za roke in škornje za noge. Med kopeljo je na obolele roke ali noge ugodno delovala elektroliza.
- Elektroterapija s posebno napravo (zgrajena na osnovi Teslovega transformatorja), pri čemer je s posebno stekleno palico gladil obolele dele telesa (električna frekvenčna iskra).

Pacienti so prihajali na zdravljenje v sanatorij v glavnem iz Skopja, Beograda in Zagreba ter še iz nekaterih drugih mest tedanje Jugoslavije. Običajno so se pripeljali z vlakom do železniške postaje v Ormožu, kjer jih je pričakal Majeričev šofer Slavko Novak in jih z avtom odpeljal v penzion, v katerem so prenočevali. Pri oskrbi in nastanitvi pacientov v sanatoriju je dr. Majeriču veliko pomagala sestra Alojzija, ki je skrbela predvsem za negibne bolnike. O tem govori tudi odgovor na vlogo za obratovanje prenočišča za negibne bolnike pri sreskem načelstvu na Ptuj: »Ona nima namena otvoriti kakšen samostojen obrat, nego samo za bolnike, katere leči njen brat dr. Majerič

nego samo za bolnike, katere leči njen brat dr. Majerič ter med katerimi je res vedno več takih bolnikov, kateri ne morejo nikamor brez pomoči strežnika. Vsled tega njim dela velike težave, ker morajo za iste od daljnih gostiln donášati hrano, katera postane medtem hladna itd. ter za bolnike neprikladna. Podpisano županstvo se je prepričalo glede teh bolnikov, res je veliko takih, ki ne morejo nikamor. Kakor navaja prosilka, je med pacienti minister Korač Vitomir, ministrski pomočnik iz Beograda, župnik iz Zagreba in več drugih, ki se lečijo pri dr. Majeriču z elektroterapijo.«³⁰

Dr. Otmar Majerič je za hišo št. 61 začel v začetku 30. let 20. stoletja graditi tudi veliko dvonadstropno hišo s sobami za svoje goste. Vendar izgradnje ni nikoli končal, saj ga je prehitela druga svetovna vojna, ko je sanatorij prenehal delovati.

Zdravstveni dom Ormož

Kadrovske, organizacijske in materialne razmere na področju zdravstvene nege so bile na širšem ormoškem območju srede 60. let 20. stoletja zelo težke. Zaradi zahtev po dvigu zdravstvene ozaveščenosti in zdravstvene prosvetljenosti prebivalstva se je začelo strokovno izobraževanje medicinskih sester in ostalih zaposlenih v zdravstveni negi. Redovne sestre, ki so do takrat opravljale delo medicinske sestre, so morale prepustiti delo v zdravstveni negi izobraženim sestram. V letih od 1950 do 1960 se je zaposlilo vse več strokovnega zdravstvenega kadra, ki je uspešno zaključil šolanje v medicinskih srednjih in višjih šolah. S tem se je začela izboljševati strokovnost, ki je olajšala organiziranost zdravstvene službe in zdravstvene nege.

Zdravstvene potrebe so v Ormožu narekovale

²⁵ Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 667.

²⁶ Frančiškanski samostan je ustanovil Jakob Sekely leta 1493. Stal je na mestu hiše dr. Žižka. Leta 1786 je bil samostan z jožefinskimi reformami odpravljen. Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 506.

²⁷ Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 666.

²⁸ Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 667.

²⁹ Nemanič, str. 285

³⁰ ZAP, MOO, šk. 23, sig. 85(26). Dopis ormoškemu sreskemu načelstvu v Ptuj.

gradnjo zdravstvenega doma.³¹ Spomladi 1963 so izkopali temelje za novi zdravstveni paviljon ali stari Zdravstveni dom Ormož. Do njegovega odprtja je prišlo konec novembra 1963. V njem so bile predvidene tri ordinacije, previjalnica, prostor za fizioterapijo, laboratorij, čakalnica in garaža. En prostor je bil določen za operacijske posege, poseben kotiček pa je bil namenjen medicinskemu arhivu. Zgradba je imela dva vhoda, ki sta bila medsebojno povezana. Zdravstvena oskrba na primarni ravni je danes dostopna vsem ljudem iz območij Občin Ormož, Središče ob Dravi in Sveti Tomaž, za kar skrbi Zdravstveni dom Ormož s svojo dejavnostjo.

Povzetek

Nega bolnika je ena izmed tistih prvobitnih dejavnosti, ki so bistveno vplivale na človekov razvoj. Ljudje se v življenju srečujemo z zdravstveno nego, ki jo izvajajo medicinske sestre. Poklic je nastal iz negovanja bolnih in skrbi za siromašne in zapuščene. Zdravstvena nega izvira iz zdravstvene nege novorojenkov in otrok, tako da so bile prvotne medicinske sestre babice. Značilnosti medicinskih sester in babic, ki se skozi zgodovino ohranjajo so: samoodrekanje, ponižnost, ubogljivost in želja pomagati drugim. Ob razvoju civilizacije se je zdravstvena nega začela opravljati tudi izven domov in je v srednjem veku postala vezana na cerkev. Pomembne so bile tudi babice, posebej v času rojevanja ženske, saj ji je le-ta zaupala svoje in otrokovo življenje.

³¹ Ormož v času Karađorđevićeve in Titove Jugoslavije, str. 39.

Literatura

- Prof. Fr. Kovačič, *Zdravstvene razmere*. V: Trg Središče, str. 192, Središče ob Dravi, 1910.
- Marija Hernja Masten, *Nekaj drobcov o zdravstvu na ormoškega območja do prve polovice 19. stoletja*. V: Ormož skozi stoletja V., str. 264–266, 2005.
- Franc Krnjak, *Zdravstvo in središki zdravniki po letu 1910*. V: Središče ob Dravi. Kronika 1910–2010, str. 539, 2010.
- Zdenka Kresnik, *Ormož v času Karađorđevićeve in Titove Jugoslavije*. Razstavna publikacija, Muzej Ormož, str. 39, 2007.
- Nevenka Korpič, *Neznano o znanih, Radoševa babica*. Razstavna publikacija. PMPO, 2018,
- Nevenka Korpič, *Zgodovina ormoške lekarne*. Zloženska ob razstavi, PMPO, 2012.
- *Zgodovina Psihiatrične bolnišnice Ormož*. V: Iz zgodovine za prihodnost. Razvoj psihiatrične zdravstvene nege v Sloveniji, Ljubljana, 1999.

Viri

- MLA: Dolenjski razgledi. Dolenjski list, 08. 06. 1989.
- ZAP, AMO, šk. 29 m. 50, f. 252–255, Nastavitev babice 10. 2. 1777. V: Ormož skozi stoletje V., str. 262.
- ZAP, MOO, šk. 23, sig. 85(26), Dopis ormoškemu sreskemu načelstvu v Ptuj.

Spletni viri

- www.zf.uni-lj.si/data/datoteke/zbornik2009.pdf, pridobljeno maj 2018.
- www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-7CZKIHRD/af9e246e-7499.../PDF, pridobljeno maj 2018.
- old.slovenskenovice.si/novice/slovenija/babistvo-med-tradicijo-sodobnostjo, pridobljeno maj 2018.
- <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NQXE5NTL>, pridobljeno maj 2018.
- <http://www.pb-ormoz.si/zdravstvena-nega>, pridobljeno februar 2020.
- <https://elle.metropolitan.si/lifestyle/telo-in-duh/lepi-in-zdravi-po-kneipuu/> pridobljeno februar 2020.